

ПОБУТОВІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Трохименко А. Р.

Стаття присвячена дослідженню надання побутових послуг населенню України. За відсутності спеціального законодавчого акта у сфері надання побутових послуг здійснено дослідження низки законодавчих та підзаконних нормативних актів, що регулюють відносини у сфері надання побутових послуг різної правової спрямованості, що регулюють конкретні суспільні відносини, але мають безпосереднє відношення до побутових послуг.

Насамперед, проаналізовано положення цивільного, земельного та податкового кодексів, Законів України: «Про захист прав споживачів»; «Про поховання та похоронну справу»; «Про охорону навколишнього природного середовища»; «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», а також підзаконних нормативно-правових актів, «Про затвердження правил побутового обслуговування населення» та «Класифікація послуг і продукції у сфері побутового обслуговування» (ГК 201-01-2001).

Характеризуючи сучасний стан правового регулювання надання побутових послуг, звертаємо увагу, що в різних законодавчих та підзаконних нормативних актах відсутнє єдине термінологічне визначення терміна «побутові послуги», аналізуються різні види надання побутових послуг. Звертається увага, що у загальному вигляді найбільший перелік побутових послуг міститься в Податковому кодексі України, що пов'язано з їх оподаткуванням.

Підкреслюється, що, незважаючи на різноманітність надання побутових послуг, предметом правового регулювання побутових послуг є суспільні відносини, які покликані задовольнити інтереси населення України, що охоплює широке коло різноманітних видів побутових послуг. Окремо наголошено, що з метою удосконалення відносин у сфері надання населенню побутових послуг необхідно прийняти спеціальний законодавчий акт.

Ключові слова: побутові послуги, правове регулювання, відносини, удосконалення, закон.

Trokhymenko A. R. Household services in Ukraine: current state of legal regulation

The article is devoted to the study of the provision of household services to the population of Ukraine. In the absence of a special legislative act in the field of providing household services, a study was carried out of a number of legislative and by-law normative acts regulating relations in the field of providing household services of various legal orientations, which regulate specific social relations, but are directly related to household services.

First of all, provisions of the Civil, Land and Tax Codes, Laws of Ukraine: “On the Protection of Consumer Rights” were analyzed; “About burial and funeral business”; “On environmental protection”; “On ensuring the sanitary and epidemic well-being of the population”, as well as by-laws, “On approval of the rules of household services for the population” and “Classification of services and products in the field of household services” (GK 201-01-2001).

Characterizing the current state of legal regulation of the provision of household services, attention is drawn to the fact that there is no single terminological definition of the term “household services” in various legislative and by-law regulations, and various types of provision of household services are analyzed. Attention is drawn to the fact that, in general, the largest list of household services is contained in the Tax Code of Ukraine, which is related to their taxation.

It is emphasized that despite the diversity of the provision of household services, the subject of legal regulation of household services is social relations, which are designed to satisfy the interests of the population of Ukraine, which covers a wide range of various types of household services. It was separately emphasized that in order to improve relations in the sphere of providing household services to the population, it is necessary to adopt a special legislative act.

Key words: household services, legal regulation, relations, improvement, law.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що надання побутових послуг нерозривно пов'язано із різноманітністю видів послуг, ці відносини охоплюються сукупністю правових норм різних галузей права, які регулюють відносини, що виникають

між державою, суб'єктами підприємницької діяльності та громадянами з приводу надання побутових послуг. Роль побутових послуг в ринкових умовах розвитку постійно зростає, однак на ринку послуг існують і негативні тенденції, наприклад присутність тіньового ринку послуг, що негативно впливають суб'єктів надання послуг та їх отримувачів. Відсутність у цій сфері суспільних відносин спеціального законодавчого акта негативно впливає на відносини у сфері надання побутових послуг. З метою усунення організаційних та правових питань у цій сфері відносин вважаємо доцільним прийняти спеціальний законодавчий акт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання регулювання відносин у сфері побутових послуг були предметом учених різних галузевих наук. Зокрема, С.Л. Альошкін висвітлив розвиток теоретичних методів та практичних підходів до управління якістю побутових послуг [1, с. 175-178]. В.В. Дубовий досліджував проблемні питання управлінських відносин надання побутових послуг населенню та визначення шляхів удосконалення таких відносин [2, с. 109-113]. Предметом дослідження Т.М. Сидоренко стали тенденції розвитку підприємницької діяльності, діяльність підприємств у сфері побутового обслуговування України [3, с. 126-128; 4, с. 66-69]. Слід відзначити, що серед вказаної категорії праць заслуговує на увагу дослідження В.М. Лисюка, Н.Л. Шлафмана, Т.О. Журавльової, на думку яких одним із проблемних питань доступності населення до послуг ринку побутового обслуговування є застаріла нормативно-правова база [5, с. 143-149]. Проте питання правового регулювання відносин у сфері надання побутових послуг є малодослідженим, що й обумовлює актуальність цієї статті.

Мета статті полягає в дослідженні сучасного правового стану правового регулювання надання побутових послуг та вироблення пропозицій їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Специфіка сфери побутових послуг як виду діяльності суб'єктів бізнесу щодо задоволення конкретної побутової потреби індивідуального замовника полягає в її інфраструктурному характері, наявності всіх фаз єдиного процесу розширеного відтворення (виробництво, розподіл, обмін та споживання), поєднанні функцій різних галузей народного господарства та здійсненні особливої функції - обслуговування населення [4, с. 69].

Водночас вказана сфера суспільних відносин потребує нормативно-правового регулювання.

Чинна нормативно-правова база правового регулювання побутових послуг в Україні характеризується розгалуженою нормативною базою державних актів у вигляді законів та підзаконних актів, положення яких визначають види діяльності побутових послуг, порядок надання побутових послуг, діяльність суб'єктів підприємницької діяльності з надання побутових послуг, а також уповноважених суб'єктів публічної адміністрації у цій сфері суспільних відносин. Незважаючи на різноманітність побутових послуг, предметом правового регулювання побутових послуг є суспільні відносини, які покликані задовольнити інтереси громадян, як найбільшої групи суб'єктів відповідних відносин, а також інтереси суспільства. Забезпечення надання побутових послуг в державі - це завдання як публічних органів та їхніх посадових осіб, так і приватних суб'єктів. Проте будь-які суспільні відносини потребують правового регулювання. Саме нормативно-правові акти покликані регулювати відносини побутових послуг [6, с. 20].

Враховуючи, що сфера побутових послуг охоплює широке коло взаємопов'язаних соціально-економічних, політичних, організаційних, релігійних та правових відносин, де задіяна значна кількість суб'єктів публічного і приватного права [7, с. 120], вказана сфера суспільних відносин потребує відповідного правового регулювання

Варто зазначити, що науковці звертають увагу, що для вирішення головної мети - підвищення рівня доступності населення до послуг ринку побутового обслуговування, насичення його соціально значущими видами побутових послуг, а, відповідно, підвищення якості життя населення - необхідно вирішити низку задач, а саме: формування середньострокових правових, економічних і організаційних механізмів розвитку ринку побутових послуг; розвиток і удосконалення нормативно-правової бази, що регулює процеси у сфері побутового обслуговування населення; створення економічних і організаційних умов для забезпечення доступності соціально значущих побутових послуг; підвищення рівня і якості побутового обслуговування населення; розвиток малого і середнього підприємництва у сфері побутового обслуговування населення і розвиток конкурентного середовища; забезпечення ринку побутового обслуговування населення кваліфікованими кадрами, досягнення якісного і кількісного складу кваліфікованих кадрів, що відповідає потребам організацій побутового обслуговування населення [5, с. 147].

Важливо звернути увагу на той аспект, що науковці акцентують увагу на формуванні правових механізмів розвитку ринку побутових послуг та принципах надання побутових послуг.

Принцип свободи надання широкому загалу населенню побутових послуг, не заборонених законом, означає закріплення у законодавчому порядку загального права надання побутових послуг шляхом встановлення юридичних гарантій реалізації такого права суб'єктами надання побутових послуг.

Підставою надання побутових послуг є положення частини третьої ст. 42 Конституції України, відповідно до якої держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів [8].

У цілому Конституція України не є актом законодавства у сфері надання побутових послуг у спеціальному значенні цього поняття, оскільки Основний Закон є основою всього законодавства України і містить норми різного характеру, визнаючи основи не лише надання побутових послуг, але й усього вітчизняного законодавства. Разом із тим вказане положення встановлює принципові засади надання побутових послуг і таким чином регулює вказані відносини.

За відсутності спеціального законодавчого акта правове регулювання побутових послуг здійснюється розгалуженою системою нормативно-правових актів, які є неоднорідними й регулюють різні відносини. Окремі положення відносин у сфері побутових послуг ми знаходимо в Цивільному кодексі України. До них слід віднести відносини, що виникають із договору побутового підряду (ст. ст. 865 - 873 ЦК). Згідно зі ст. 865 ЦК за договором побутового підряду підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Договір побутового підряду є публічним договором. До відносин за договором побутового підряду, не врегульованих ЦК, застосовується законодавство про захист прав споживачів [9].

Відповідно до положень ЦК підрядником за договором побутового підряду можуть виступати тільки суб'єкти господарської діяльності - фізичні особи - підприємці та юридичні особи, зареєстровані відповідно до закону. Замовлений результат роботи призначається для задоволення побутових чи інших особистих потреб замовника. Результат

виконаної роботи не повинен використовуватися для підприємницької чи іншої мети, не пов'язаної з побутовим чи особистим споживанням.

До відносин, що виникають із договору побутового підряду, застосовуються загальні положення ЦК про угоди, зобов'язання, договір, а також договір підряду, якщо вони не суперечать спеціальним правилам встановлених для побутових послуг. Наприклад, ст. 901 «Договір про надання послуг» ЦК дає визначення договору про надання послуг, відповідно до якого за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором.

Обов'язковість укладання договору у сфері надання побутових послуг передбачено пунктом 9 постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження правил побутового обслуговування населення» № 313 від 16 травня 1994 р., відповідно до якої побутові послуги надаються замовникам згідно з угодами, документальним підтвердженням укладення яких є такі документи: договір, розрахунковий документ встановленої форми [10].

Діяльність з надання побутових послуг регулюється й нормами Закону України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 р. № 1023-XII, який визначає послугу як діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб. Стаття 20 Закону визначає, що правила торговельного, побутового та інших видів обслуговування (виконання робіт, надання послуг) затверджуються Кабінетом Міністрів України. Зазначені правила не можуть суперечити законодавчим актам [11].

Отже, на сьогодні основними нормативними актами, що регулюють відносини надання побутових послуг в Україні, є Закон України «Про захист прав споживачів» та Правила побутового обслуговування населення, затверджені постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження від 16.05. 1994 р. № 313, відповідно до якої побутова послуга - це вид діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної із задоволенням конкретної побутової потреби індивідуального замовника. Побутові послуги надаються замовникам згідно

з угодами, документальним підтвердженням укладення яких є такі документи: договір, розрахунковий документ встановленої форми.

Нормативним актом, який визначає перелік побутових послуг, є галузевий класифікатор «Класифікація послуг і продукції у сфері побутового обслуговування» (ГК 201-01-2001), затверджений наказом Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції № 51 від 19.02.2002 р., який визначає, що послуги і продукція у сфері побутового обслуговування - це побутові послуги, які пов'язані з веденням домашнього господарства, виконанням різноманітних ремонтних робіт, забезпеченням санітарно-гігієнічних та інших потреб населення, а також з виготовленням за індивідуальними замовленнями особистих речей та предметів господарського призначення [12].

А.Ю. Язикова звертає увагу на недоліки Галузевого класифікатора «Класифікація послуг і продукції у сфері побутового обслуговування», який, по-перше, недостатньо чітко регулює перелік видів побутових послуг. На це вказує виділення у даному класифікаторі групи «інші індивідуальні послуги», які не визначені конкретними критеріями або наданим регламентованим переліком щодо віднесення певної послуги до побутової. Оскільки до індивідуальних послуг можна віднести всі існуючі види послуг. По-друге, така детальна класифікація не тільки видів послуг і продукції, але й видів робіт, що наведена у даному Галузевому класифікаторі «Класифікація послуг і продукції у сфері побутового обслуговування», робить його непрактичним у використанні із-за великої кількості груп та підгруп видів побутових послуг. Крім того, детальний опис видів робіт у даному Галузевому класифікаторі недоцільний, оскільки розвиток цієї галузі та технологій, що використовуються у процесі створення побутового продукту, і, як слідство, необхідність розширення видів робіт призводитимуть до того, що чинний Галузевий класифікатор не буде достатньо чітко і повною мірою відображати весь перелік робіт діючої сфери побутового обслуговування населення [13, с. 227-228].

Норми цього нормативного акта опосередковують поняття «послуги» через продукцію у сфері побутового обслуговування громадян, що характеризує структуру процесу діяльності.

Отже, вітчизняні нормативно-правові акти по-різному визначають термін «побутові послуги» та їх види надання. З цього приводу О.П. Світличний звертає увагу на те, що у вітчизняній пра-

вовій науці існують різні підходи до розуміння понять «послуги», а також, враховуючи специфічність широкого кола надання різноманітного виду послуг, суб'єктів їх надання та їх споживачів, особливої уваги потребує розуміння характеру публічно-сервісних правовідносин, серед яких дефініція «послуги» та процедури їх надання потребує особливої уваги [14, с. 185].

Найбільший перелік побутових послуг ми знаходимо в п. 291.7 ст. 291 Податкового кодексу України, норми якого визначають перелік побутових послуг, з метою їх оподаткування, які надаються населенню. Під ними розуміються такі види послуг: 1) виготовлення взуття за індивідуальним замовленням; 2) послуги з ремонту взуття; 3) виготовлення швейних виробів за індивідуальним замовленням; 4) виготовлення виробів із шкіри за індивідуальним замовленням; 5) виготовлення виробів з хутра за індивідуальним замовленням; 6) виготовлення спіднього одягу за індивідуальним замовленням; 7) виготовлення текстильних виробів та текстильної галантереї за індивідуальним замовленням; 8) виготовлення головних уборів за індивідуальним замовленням; 9) додаткові послуги до виготовлення виробів за індивідуальним замовленням; 10) послуги з ремонту одягу та побутових текстильних виробів; 11) виготовлення та в'язання трикотажних виробів за індивідуальним замовленням; 12) послуги з ремонту трикотажних виробів; 13) виготовлення килимів та килимових виробів за індивідуальним замовленням; 14) послуги з ремонту та реставрації килимів та килимових виробів; 15) виготовлення шкіряних галантерейних та дорожніх виробів за індивідуальним замовленням; 16) послуги з ремонту шкіряних галантерейних та дорожніх виробів; 17) виготовлення меблів за індивідуальним замовленням; 18) послуги з ремонту, реставрації та поновлення меблів; 19) виготовлення теслярських та столярних виробів за індивідуальним замовленням; 20) технічне обслуговування та ремонт автомобілів, мотоциклів, моторолерів і мопедів за індивідуальним замовленням; 21) послуги з ремонту радіотелевізійної та іншої аудіо- і відеоапаратури; 22) послуги з ремонту електропобутової техніки та інших побутових приладів; 23) послуги з ремонту годинників; 24) послуги з ремонту велосипедів; 25) послуги з технічного обслуговування і ремонту музичних інструментів; 26) виготовлення металовиробів за індивідуальним замовленням; 27) послуги з ремонту інших предметів особистого користування, домашнього вжитку та металовиробів;

28) виготовлення ювелірних виробів за індивідуальним замовленням; 29) послуги з ремонту ювелірних виробів; 30) прокат речей особистого користування та побутових товарів; 31) послуги з виконання фоторобіт; 32) послуги з оброблення плівок; 33) послуги з прання, оброблення білизни та інших текстильних виробів; 34) послуги з чищення та фарбування текстильних, трикотажних і хутрових виробів; 35) вичинка хутрових шкур за індивідуальним замовленням; 36) послуги перукарень; 37) ритуальні послуги; 38) послуги, пов'язані з сільським та лісовим господарством; 39) послуги домашньої прислуги; 40) послуги, пов'язані з очищенням та прибиранням приміщень за індивідуальним замовленням [15].

Наведений у Податковому кодексі України перелік побутових послуг вказує на те, що вказаний у кодексі перелік послуг найбільш змістовно відображає їх дієвий перелік, сферу їх надання, що розширює наше уявлення про зміст терміна «побутові послуги».

Характерним прикладом у цьому питанні є ритуальні послуги, які норми Податкового кодексу України відносять до побутових послуг. Відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про поховання та похоронну справу» від 12.05.1991 р. № 1102-IV ритуальні послуги - це послуги, пов'язані з організацією поховання та облаштуванням місця поховання [16]. Тобто вказаний вид послуг породжує нові види послуг.

Важливе значення в питанні організації поховання, а також надання різноманітних побутових послуг, пов'язаних із вказаними відносинами, має Земельний кодекс України, норми якого визначають: категорії земель, зонування земель, організацію та порядок здійснення землеустрою, здійснення державного земельного кадастру, повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у галузі земельних відносин, в тому числі й щодо земельних ділянок для поховання, а також забезпечення належного санітарного та екологічного стану щодо такої категорії земель. Правове регулювання вказаних та інших відносин здійснюється уповноваженими органами відповідно до положень Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 1264-XII [17] та «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII [18].

Отже, здійснене дослідження вказує, що сьгодні надання побутових послуг регулюється значною кількістю законодавчих актів різної спрямованості, окремі норми яких в окремих випад-

ках регулюють відносини із надання побутових послуг.

Висновки. Таким чином, роблячи загальний висновок із викладеного, наголосимо на тому, що відсутність спеціального законодавчого акта у сфері надання побутових послуг не відповідає умовам сьогодення. З метою удосконалення надання побутових послуг населенню доцільно прийняти Закон України «Про побутові послуги», який повинен врегулювати організаційні, економічні, соціальні і правові засади надання побутових послуг, визначати перелік видів побутових послуг, їх характеристику, суб'єктів надання послуг, їхні права і обов'язки, гарантії захисту отримувачів послуг, їхні права і обов'язки, а також засади діяльності органів державного влади та органів місцевого самоврядування у сфері надання побутових послуг.

Література

1. Альошкін С.Л. Методологічні основи управління якістю надання побутових послуг. *Економічний вісник Донбасу*. 2012. № 3(29). С. 175-178.
2. Дубовий В.В. Удосконалення управління надання побутових послуг населенню. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2011. Т. 7. № 2. С. 109-113.
3. Сидоренко Т.М. Тенденції розвитку підприємств побутового обслуговування в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6. Ч. 3. С. 126-128.
4. Сидоренко Т.М. Дослідження розвитку підприємств побутового обслуговування України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 13. Ч. 2. С. 66-69.
5. Лисюк В.М., Шлафман Н.Л., Журавльова Т.О. Підтримка розвитку малого підприємництва на ринку побутових послуг. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 1(31). С.143-149.
6. Трохименко А.Р. Адміністративно-правове регулювання побутових послуг в Україні : дис. ... док. філософії у галузі права. Київ, 2021. 200 с.
7. Терешко А. Правове регулювання побутових послуг в Україні. *Право, людина, довкілля. Науково-практичний журнал*. 2018. № 1(9). С.120-127.
8. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28. 06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
10. Про затвердження правил побутового обслуговування населення: постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.1994 р. №313 (в редакції постанови № 955 від 25.12.2013 р.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/313-94-p>.

11. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05. 1991 р. № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1991. № 30. Ст. 379.

12. Класифікація послуг і продукції у сфері побутового обслуговування (ГК 201-01-2001): наказ Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції № 51 від 19.02.2002 р. (в редакції наказу Міністерства економіки № 1103 від 06.10.2009). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0051569-02>.

13. Язикова А.Ю. Теоретичні аспекти класифікації побутових послуг. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 4. Т. 1 С. 225-229.

14. Світличний О.П. Публічно-сервісна діяльність органів публічної влади у захисті прав громадян. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 184-189.

15. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. №№ 13-16, 17. Ст. 112.

16. Про поховання та похоронну справу : Закон України від 12.05. 1991 р. № 1102-IV. *Відомості Верховної Ради*. 2004. № 7. Ст. 2004.

17. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2002 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.

18. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06. 1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1991. № 41. Ст. 546.

19. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1994. № 27. Ст. 218.

Трохименко А. Р.,
доктор філософії у галузі права,
асистент кафедри цивільного
та господарського права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України